
УДК 343.344(477)

К. В. ШАХОВА,

здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПРИЧИН ТА УМОВ ВЧИНЕННЯ ЗГВАЛТУВАНЬ В УКРАЇНІ

Висвітлено основні причини та умови вчинення згвалтувань. Залежно від ступеня впливу на злочинну мотивацію гвалтівників систему детермінант поділено на три рівні, наведено їх коротку характеристику з урахуванням результатів проведеного аналізу архівних кримінальних справ по вчинених згвалтуваннях. Запропоновано шляхи подолання причин та умов вчинення цих злочинів в Україні.

Ключові слова: *згвалтування, причини та умови, детермінанти.*

Статеві злочини є одними з найнебезпечніших та найжорстокіших, серед них найбільш поширені – згвалтування. На сьогодні латент-

ність цих злочинів має тенденцію до відчутного зростання, що вимагає подальшого вивчення причин та умов їх вчинення.

Різні аспекти цієї проблематики досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені: Ю. В. Александров, Ю. М. Антонян, Б. А. Блиндер, Б. Л. Гульман, А. П. Дьяченко, Г. Б. Єлемисов, О. О. Жижиленко, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. М. Ігнатов, О. Г. Кальман, І. І. Лановенко, П. І. Люблінський, В. С. Мінська, П. П. Осипов, С. В. Познишев, А. П. Чуприков, Б. М. Цуприк, Я. М. Яковлев та інші.

Досвід попередніх дослідників дозволив застосувати набуті знання для вирішення такої актуальної на сьогодні проблеми, як з'ясування шляхів подолання причин та умов скоєння згвалтувань в Україні. Тому не випадково означення основних детермінант вчинення злочинів цього виду і пошук шляхів їх подолання стали **метою** нашої статті.

Подолати причини та умови вчинення згвалтувань неможливо без з'ясування єдиного тлумачення про вчення щодо причин та умов їх скоєння. Це пояснюється тим, що ця галузь юридичних досліджень визначається особливою складністю та різноплановістю позицій вітчизняних та зарубіжних авторів, що призводить до діаметрально протилежних концепцій причин та умов злочинності у суспільстві.

На сьогодні в юридичній науці існують різні поняття, що відображають зміст причинно-наслідкового комплексу: детермінація, причини й умови, фактори злочинності.

У свою чергу Ю. В. Александров, А. П. Гель та Г. С. Семаков визначають, що детермінація (від лат. *determinare* – визначати, обумовлювати) – найбільш загальна категорія, що характеризує походження явищ, які вивчаються у природі і суспільстві. Ідеться про залежність одних явищ, процесів і станів від інших, про зв'язок між речами і явищами [1, с. 63]. Кримінологічна детермінація використовує в основному три види зв'язку: причинний, обумовлений і функціональний. Таке ж визначення детермінації надає і А. І. Долгова [2, с. 181]. До того ж Ю. Ф. Іванов та О. М. Джужа погоджуються з таким визначенням, але ще й зазначають, що процес детермінації злочинності є складною взаємодією різних форм зв'язків – функціональних та статистичних [3, с. 42].

У науковій літературі містяться й інші підходи до розуміння кримінологічної детермінації і детермінації взагалі.

У свою чергу В. А. Бачинін зазначив, що, розглядаючи визначення поняття детермінації, необхідно враховувати, що у складних систем завжди є альтернативні можливості для діяльності і розвитку [4, с. 460-461].

А ось А. В. Лукаш, використовуючи об'єктивну та іноді вирішальну роль випадковості,

а також оперуючи поряд із цим діалектичними категоріями, вважає за доцільне використовувати поняття «кримінологічна детермінація злочинності» як процес породження останньої у суспільстві (соціальна детермінація) [5, с. 70].

У цілому ж у наукових правових джерелах зустрічаються декілька підходів до висвітлення детермінант певної групи злочинів. Ми обрали поділ системи детермінант на три рівні, залежно від ступеня впливу на злочинну мотивацію гвалтівників, – макрорівень (суспільство в цілому), мікрорівень (мікросоціальні групи) та індивідуальний рівень (окремі особистості).

Набір криміногенних детермінант, які призводять до вчинення згвалтування, є приблизно однаковим у насильницьких злочинах на макрорівні і досить схожим в окремих групах цих суспільно небезпечних діянь. Але під час розгляду згвалтування мають особливо враховуватися та аналізуватися ще й ті, що притаманні лише йому.

Серед чинників на макрорівні можна назвати фонові явища, економічні, соціальні, соціально-психологічні, організаційно-управлінські, політичні, міграційні, урбанізаційні, культурно-виховні й тендерні чинники. Так, наприклад, до морально-соціальних чинників відносяться: занепад моралі у суспільстві, ставлення до порушення прав особи як до норми, терпимість до насильства. Достатньо важливими є урбанізаційні чинники які включають в себе як особливості забудови міста (наявність глухих вулиць, непрохідних дворів тощо), так і поведінку людей у ньому. На сьогодні постала проблема автономізації членів суспільства, за якою люди, особливо у великих містах, зводять до мінімуму спілкування з людьми, що мешкають поряд, обмежуючись найближчими зв'язками. Це призводить до того, що під час учинення згвалтування у містах, неподалік від проживання людей або їх перебування (під'їзд, підвал, горище, ліфт, сквери, парки тощо), можливі свідки залишаються осторонь.

Чинниками на мікрорівні є відносини у родині злочинця, трудовому колективі, велике значення на формування його злочинної особистості також мають коло його спілкування та місце навчання. У вказаних мікрогрупах нерідко панує насильство, неповага до людей, нехтування моральними цінностями, існування власної субкультури, криміногенних традицій тощо, що напряму впливає на вчинення насильницького злочину взагалі і згвалтування зокрема.

На індивідуальному рівні існує різноманіття соціальних та біологічних чинників. Через часте спостереження сцен насильства, неповаги до природних прав людей гвалтівники сприймають

сексуальне насильство як норму. Указане відбувається ще й через стан алкогольного сп'яніння або вживання наркотиків. До речі, згідно з проведеним аналізом архівних кримінальних справ (проваджень) у такому стані перебувають понад 63 % гвалтівників під час учинення зґвалтування.

До вчинення зґвалтування призводять умови, що створюють сприятливу обстановку для злочинців, підштовхуючи до злочинного наміру та забезпечуючи його реалізацію.

Практика показує, що особи, які залишаються невикритими після здійснення першого статевих злочину, увірувавши в безкарність своїх дій, як правило, продовжують свою злочинну діяльність. Відомо чимало випадків, коли такі злочинці стають на шлях серійного вчинення статевих злочинів, більш того, ці особи нерідко залучають до скоєння нового статевих злочину своїх друзів і знайомих.

Безкарність гвалтівників багато в чому пояснюється тим, що самі потерпілі, а також їх батьки, родичі та свідки досить часто або взагалі не заявляють про злочин в ОВС або повідомляють про нього через тривалий час. Причини цього можуть бути різні: страх помсти з боку злочинця, небажання скомпрометувати себе, почуття сорому тощо.

Під час проведеного аналізу 95 архівних кримінальних справ по вчинених зґвалтуваннях нами було встановлено, що у 36 % випадків потерпілими виступали жінки та навіть неповнолітні дівчата, які легко знайомилися з чоловіками на вулиці, погоджувалися йти до них на квартиру, брали участь у спільних розпиваннях спиртних напоїв, вели себе розв'язно тощо. Така поведінка жінок нерідко створює у деяких чоловіків упевненість у їх легкій доступності. Тому коли такі жінки чинять опір, злочинці, долаючи його, не усвідомлюють, що чинять насильство, вважають, що такий опір є «несерйозним».

Подолання причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, має здійснюватись працівниками ОВС шляхом активних і цілеспрямованих профілактичних заходів. Так, з метою встановлення потерпілих, які з різних причин не зверталися до ОВС із заявою про вчинений злочин, оперативні працівники повинні періодично звертатися до лікувальних установ, зокрема в психоневрологічні і венерологічні диспансери, в жіночі консультації, де можуть отримати відомості щодо осіб, які поступають на лікування з різними ушкодженнями статевих та інших органів.

Спільно з представниками громадськості працівники ОВС мають аналізувати оперативну обстановку, систематично обстежувати територію, підпорядковану ОВС, з метою встановлення місць збору осіб, які ведуть аморальний спосіб

життя. До таких осіб можна віднести, насамперед: раніше засуджених за статеві злочини та їх близьких знайомих; осіб, які ведуть аморальний спосіб життя; осіб із психічними відхиленнями на сексуальному підґрунті; хворих венеричними хворобами (уникаючи статевих зносин зі знайомими, вони можуть здійснювати зґвалтування) і осіб із нетрадиційною сексуальною орієнтацією (згідно з проведеним аналізом близько 13–15 % зґвалтувань учиняються особами, які мають нетрадиційну сексуальну орієнтацію). За наявності підстав ці особи повинні братись на профілактичний облік, має проводитись активна та планомірна профілактична робота.

Отже, враховуючи вищевикладене, можна дійти **висновку**, що основними причинами та умовами вчинення зґвалтувань є:

- складна економічна, політична ситуація у державі, що породжує занепад рівня моральності населення;
- терпимість населення до пропаганди культів насилля та жорстокості;
- недоліки в діяльності правоохоронних органів, що породжують безкарність гвалтівників, допущення появи проявів серійності;
- недостатня увага питанню профілактики вчинення зґвалтувань та виявлення осіб, які схильні їх вчиняти.

Однак подолання цих причин та умов можливе шляхом:

- покращення рівня взаємодії населення з правоохоронними органами, насамперед шляхом збільшення рівня довіри населення;
- доведення до суспільної думки неминучості покарання за вчинення зґвалтування;
- здійснення ОВС цілеспрямованих та активних заходів, спрямованих на попередження вчинення зґвалтування, виявлення та припинення злочину на стадії замислу;
- постійного аналізу оперативної обстановки правоохоронними органами із залученням громадськості з метою недопущення серійності зґвалтувань;
- покращення державного контролю за вихованням молоді, в тому числі й у навчальних закладах;
- активізації роботи державних установ та громадських організацій щодо виявлення родин із психічно некомфортним кліматом;
- залучення ЗМІ як засобу формування суспільної думки про недопустимість фактів жорстокості, насильства, знущання;
- законодавчого врегулювання, координації і матеріальної підтримки діяльності державних і громадських організацій із психологічної адаптації жертв сексуального насильства та надання їм належної медичної допомоги.

Список використаних джерел

1. Александров Ю. В. Кримінологія : курс лекцій / Ю. В. Александров, А. П. Гель, Г. С. Семаков. – Київ : МАУП, 2002. – 295 с.
2. Кримінологія : учеб. для юрид. вузов / под общ. ред. А. И. Долговой. – М. : Норма – Инфра-М, 1999. – 784 с.
3. Иванов Ю. Ф. Кримінологія : навч. посіб. [Електронний ресурс] / Ю. Ф. Иванов, О. М. Джужа. – Київ : Вид. Паливода А. В., 2006. - 264 с. – Режим доступу: <http://radnuk.info/komentar/39-ivanov1/393-2009-11-15-17-49-42.html>.
4. Бачинин В. А. Философия права и преступления / В. А. Бачинин. – Харьков : Фолио, 1999. – 607 с.
5. Лукаш А. С. Згвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та попередження : монографія / за ред. В. В. Голіни. – Харків : Право, 2008. – 256 с.

Надійшла до редколегії 21.05.2014

ШАХОВА Е. В. ПУТИ ПРЕОДОЛЕНИЯ ПРИЧИН И УСЛОВИЙ СОВЕРШЕНИЯ ИЗНАСИЛОВАНИЙ В УКРАИНЕ

Освещены основные причины и условия совершения изнасилований. В зависимости от степени влияния на преступную мотивацию насильников система детерминант поделена на три уровня, представлена их краткая характеристика с учётом результатов проведённого анализа за архивных уголовных дел по совершённым изнасилованиям. Предложены пути преодоления причин и условий совершения этих преступлений в Украине.

Ключевые слова: изнасилование, причины и условия, детерминанты.

SHAKHOVA K. V. THE WAYS OF OVERCOMING REASONS AND TERMS OF COMMITTING RAPES IN UKRAINE

A research aim consists in finding out the basic reasons and terms of committing rapes and in search of the ways of their overcoming.

Depending on the degree of influence on criminal motivation of rapists the system of determinants was divided into three levels: macrolevel (society on the whole), microlevel (microsocial groups) and individual level (individuals). A set of criminogenic determinants that result in the committing rapes is approximately identical in the crimes of violence on a macrolevel and alike enough in the separate groups of these publicly dangerous acts. But especially taken into account and analysed there must be those, that inherent only to the certain level. All levels were illustrated by short examples from the archived criminal cases on the committed rapes. Taking into account the results of the conducted analysis reasons and terms that enter in the complement of each are educed, and also the ways of overcoming these crimes in Ukraine are given.

The research results can be used in practical activity by the employees of criminal search subdivisions during organization and realization of prophylactic measures related to the committing rapes.

Keywords: rape, causes and conditions, determinants.
